

УДК 378: 372.461

DOI: 10.15587/2519-4984.2017.91475

СПЕЦКУРС «ОСНОВИ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ» ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

©Т. Браніцька

У статті представлено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання наукової проблеми формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій в процесі викладання спецкурсу «Основи конфліктологічної культури». Обґрунтовано значення та роль спецкурсу як завершального етапу формування особистісних якостей студента та його конфліктологічної культури. Розкрито сутність поняття «конфліктологічна культура», визначено шляхи формування конфліктологічної культури, як складової професійної культури майбутніх фахівців соціономічної сфери

Ключові слова: спецкурс, конфліктологічна культура, професійна підготовка, фахівці соціономічних професій

1. Вступ

Поява нових цілей і цінностей в освіті зумовлена потребою сучасного суспільства не лише в освічених, але, переважно, в компетентних і висококультурних фахівцях, здатних до прояву позитивної професійної світоглядної позиції та успішної професійної діяльності у складних ситуаціях соціальної взаємодії. Перед вищою школою постають нові задачі, а саме – всебічний розвиток особистості студента, майбутнього професіонала. Крім засвоєння професійних компетенцій та компетентностей для майбутнього фахівця не менш важливим є розвиток його особистості, яка спроможна до культурного саморозвитку і самовизначення у професії. Отже, формування, становлення та розвиток конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій є актуальною проблемою сьогодення, оскільки соціальне замовлення суспільства потребує конкурентоспроможної всебічно розвинутої особистості фахівця.

Основною метою професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі є не трансляція накопиченого науково-культурного та професійного досвіду новим поколінням, а розвиток особистості майбутнього фахівця. Важливою характеристикою особистості майбутнього фахівця соціономічної професії, крім, звичайно, професійної компетенції, компетентності, загального інтелекту є володіння конфліктологічною культурою як складовою психологічної та професійної культури.

2. Літературний огляд

Проаналізувавши різні підходи до вивчення сутності значення конфліктологічної культури та її структури, які представлені в роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників (О. Дзяни [1], М. Коростелін [2] Н. Підбуцької [3], І. Почекаєвої [4], Н. Самсонової [5], Н. Серебровської [6], О. Щербакової [7], О.Шуригіної [8], Р. Heigl [9], М. Rosenberg [10]) ми прийшли до висновку, що *конфліктологічна культура – це багатогранна якість фахівця, яка ґрунтується на гуманістичних, духовних цінностях та включає культуру мовлення, мислення, почуттів, комунікативну культуру, культуру поведінки; проявляється в конфліктологічних компетенціях, готовності та*

уміннях попереджати конфлікти або ефективно знаходити стратегію поведінки для конструктивного вирішення проблеми; відображає якість діяльності фахівця соціономічної сфери. Вона становить особистісний ресурс, функціонування якого не обмежене часом і може тривати впродовж усього життя людини.

3. Мета та завдання дослідження

Мета дослідження – дослідити роль спецкурсу «Основи конфліктологічної культури» у формуванні конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій. Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні завдання:

- обґрунтувати актуальність формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій;
- уточнити сутність поняття «конфліктологічна культура»;
- визначити мету, завдання, значення та роль спецкурсу у формуванні конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій.

4. Матеріали дослідження

У навчально-виховному процесі студентів, майбутніх працівників соціономічних професій, особливого значення набуває формування конфліктологічної культури фахівця, котрий спроможний діяти в сучасному конфліктогенному середовищі, в якому існує можливість виникнення конфліктів, що є показником закономірного процесу розвитку суспільства. Ні колектив, ні особистість не можуть розвиватись безконфліктно, тому що між людьми в процесі їх діяльності вірогідне виникнення протиріччя поглядів, принципів, світогляду, протиборство інтересів. Виникнення конфліктів у професійній діяльності майбутніх фахівців соціономічної сфери зумовлено логікою і специфікою їх праці у системі «людина-людина», тому студентів, майбутніх фахівців соціономічних професій, під час їх професійної підготовки ми орієнтували на розуміння неминучості конфліктів.

Майбутні фахівці соціономічної сфери – психологи, педагоги, соціальні працівники – мають усвідомлювати значущість конфліктологічної культури,

щоб передбачати, попереджувати конфліктні ситуації, а у випадку їх виникнення, прогнозувати можливий розвиток, динаміку конфлікту, передбачати поведінку опонентів, уміти впливати на них, на перебіг конфлікту та конструктивно, з позицій компетентнісного, аксіологічного, синергетичного підходів, врегулювати його.

Конфліктами в соціономічній сфері діяльності не можна нехтувати, а тому, важливо: навчитись зменшувати або передбачати їх руйнівний вплив на діяльність фахівця, адже нерозв'язаний конфлікт може призвести до важких наслідків; уміти максимально ефективно використовувати в професійній діяльності позитивні можливості та наслідки конструктивного вирішення конфлікту.

На наш погляд, процес формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій має відбуватись під час навчання у вищому навчальному закладі з метою не тільки одержання знань про конфлікти, їх види, класифікації, стадії протікання – конфліктологічні компетенції, а, головне, з метою набуття практичних умінь, навичок управління конфліктами, навичок самостійного прогнозування, діагностування реального конфлікту та конструктивного розв'язування його. Такі уміння та навички – конфліктологічна компетентність – свідчать не лише про високий професіоналізм майбутнього фахівця, але й сприяють збереженню та зміцненню фізичного, психофізіологічного, духовно-морального здоров'я учасників конфлікту, а також морально-психологічного клімату в колективі.

Концепція сучасної професійної підготовки фахівця соціономічної сфери має ґрунтуватись на розумінні того, що конфліктологічна культура як інтегративна категорія поєднує різні напрямки розвитку особистості студента: загальнокультурний (культура мислення, мовлення, почуттів, поведінки, комунікативна ультура); професійний (психологічна культура, конфліктологічна культура).

Ми погоджуємось з Н. Серебровською [6], що така концепція професійної підготовки посилює практичний, міждисциплінарний та прикладний аспекти освіти майбутніх фахівців соціономічної сфери. А це досягається не за рахунок уведення нових дисциплін, збільшення часу на їх вивчення, а за рахунок переорієнтації їх змісту в бік професійно важливих задач і актуальних тенденцій, тобто від «загальних знань» (про все) через практику (як? яким чином?) до цінних знань для особистості (навіщо?).

Процес формування та розвитку конфліктологічної культури фахівця має бути поетапним, неперервним, інтегративним, мета якого складається не стільки у засвоєнні теоретичної інформації про конфлікт, у формуванні умінь та навичок управління конфліктом, скільки у розвитку особистісних якостей фахівця, як «психологічного механізму та умови формування конфліктологічної культури особистості майбутнього фахівця: усвідомлення та прийняття цінностей відповідальності, самореалізації; ... володіння науковим понятійним апаратом, технологіями рефлексії, аналізу конфлікту, прийняття рішення, раціональні переконання, що складають культуру мислення; ... усвідомлення та володіння уміннями

подолання гніву, емоційної витримки, стресостійкості, що складають культуру почуттів; сформованість комунікативних умінь: активне слухання, вербалізація почуттів.» [7], тобто у створенні позитивної системи цінностей, направлених на конструктивну взаємодію з людьми.

Зміст конфліктологічної підготовки фахівців соціономічної сфери ми розуміємо як частину професійної освіти, яка забезпечує розвиток у студентів конфліктологічної культури на основі інтеграції знань з різних галузей науки і практики. Погляди науковців і власний досвід переконують, що в практиці професійних взаємин культура фахівців соціономічної сфери поки що недостатня, тому наше завдання полягає у пошуку шляхів формування конфліктологічної культури, яка є необхідним компонентом професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Конфліктологічна культура – це особистісна освіта. Головними характеристиками особистості зі сформованою конфліктологічною культурою є наявність практичних умінь та наукових знань про: сутність конфлікту, структуру, класифікації конфліктів, причини виникнення, фази перебігу конфліктів; особливості, функції та управління конфліктами в соціономічній сфері діяльності; технології попередження або конструктивного вирішення конфліктів; методи здійснення внутрішньої саморегуляції в конфлікті; роль конфліктів в соціономічній сфері діяльності; готовність майбутніх фахівців до здійснення перетворюючої конфліктологічної професійної діяльності.

Процес формування конфліктологічної культури працівників соціономічної сфери супроводжується значними змінами в їх особистісних якостях – характері, спрямованості та можливостях. Зміни відбуваються в мотиваційно-ціннісній, емоційно-вольовій, когнітивній, комунікативній та поведінковій сферах, в чому ми переконались, викладаючи студентам спецкурс «Основи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій» як завершальний етап цілеспрямованої, спеціально організованої, професійної конфліктологічної підготовки фахівців соціономічної сфери.

Спецкурс передбачає ознайомлення студентів з основами конфліктології як науки: предмет, історичний розвиток, завдання, методи, напрямки розвитку конфліктології; причини, структура, динаміка, класифікація конфліктів, особливості конфліктів у соціономічній сфері діяльності; шляхи та методи профілактики і розв'язання конфліктів, правила безконфліктної поведінки; особливості внутрішньоособистісного конфлікту, стилі поведінки людини у конфлікті, міжособистісні конфлікти; та спрямований на: опанування практичними уміннями управляти конфліктом в умовах професійного конфліктогенного середовища соціономічної сфери діяльності; усвідомлення готовності майбутнього фахівця до здійснення конфліктологічної професійної діяльності через психологічні механізми всебічного розвитку особистості студента. Цей курс ґрунтується на вивченні студентами дисциплін з психології, соціальної психології, вікової і педагогічної психології, конфліктології та інтегрується з ними, узагальнює та систематизує тео-

ретичні знання й практичні вміння в соціономічній сфері діяльності.

Мета спецкурсу як майбутнього результату полягає в підвищенні рівня конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічній сфері діяльності; наданні студентам систематизованих знань з теоретичних засад та практичних умінь професійної конфліктологічної майстерності; ознайомленні з сучасними технологіями запобігання та управління конфліктами шляхом усвідомлення студентами ефективності механізмів цих технологій.

Завдання спецкурсу: розкрити сутність конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічній сфері; обґрунтувати цінність знань з конфліктологічної культури, що сприяє мотивації студента до їх засвоєння та створює можливість розвитку професійно – творчої особистості; створити умови формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій шляхом застосування психолого – педагогічної системи технологій, інтерактивних методів навчання; виробити уміння аналізувати причини й умови виникнення конфліктів, їх вплив на взаємини в колективі; вивчити методи прогнозування, діагностування та попередження конфліктів, використовуючи методики і технології оцінки конфліктних ситуацій в соціономічній сфері; вивчити правила безконфліктної взаємодії, особливості суб'єктів взаємодії, особливості внутрішньоособистісного конфлікту, стилі поведінки людини у конфлікті.

Побудова програми спецкурсу органічно включає теоретичну та практичну підготовку; теоретичний матеріал лекційних занять закріплюється та осмислюється на семінарських та практичних заняттях, при виконанні системи різноманітних вправ, завдань, ігор, тренінгів. Під час вступної лекції спецкурсу з метою мотивації майбутнього фахівця на засвоєння знань з конфліктологічної культури ми акцентували увагу студентів на актуальність мети і завдань курсу, давали характеристику основних сучасних напрямів, концепцій розвитку конфліктологічної культури, визначали наукове, навчально-пізнавальне та практичне значення спецкурсу.

Мотивація студентів до самостійної діяльності щодо засвоєння знань та розвитку конфліктологічної культури відбувалась на проблемних лекціях та практичних заняттях, тренінгах, коли студенти відкривали для себе щось нове цікаве та невідоме, проявляючи власну точку зору та творчу позицію.

Теоретичним підґрунтям спецкурсу слугує принцип єдності свідомості й діяльності. Процес формування та розвитку особистості, її соціалізація, високоморальне ставлення до світу, до інших людей, до самої себе відбувається в активній діяльності. А тому важливого значення набуває активна діяльність кожного студента у співпраці з викладачем, який спроможний мотивувати і спонукати студентів до науково-пошукової синергетичної діяльності, рефлексії, саморозвитку, самовдосконалення під час лекційних, практичних, тренінгових та самостійних занять. Суттєвим моментом у цій діяльності є практичне використання набутих теоретичних знань у практиці соціальної взаємодії, аналізу власної психіки, психіч-

них проявів інших людей, соціальних груп, об'єктивних і суб'єктивних факторів конфліктів, аналізу власних внутрішньоособистісних конфліктів, міжособистісних, групових та міжгрупових конфліктів.

5. Результати дослідження

Відповідно до розробленого спецкурсу «Основи конфліктологічної культури» студенти отримують *знання про*: поняття «конфліктологічна культура» як важливої складової психологічної, професійної культури та її значення в становленні майбутнього фахівця соціономічній сфері; теоретичні основи, історичні тенденції розвитку та напрямки сучасних наукових досліджень у психології конфлікту; сутність, види, функції конфлікту на різних етапах його розвитку; причини виникнення, та передумови конфлікту, його динаміку; роль конфліктів в життєдіяльності сучасного суспільства; технології попередження конфліктних ситуацій, стратегії, методи управління конфліктами у соціономічній сфері та шляхи конструктивного вирішення конфліктів; принципи, технології виховання та самовиховання конфліктологічної культури; бар'єри комунікації в конфлікті, принципи психологічного посередництва та характеристика ефективної поведінки в міжособистісній взаємодії.

В результаті вивчення спецкурсу «Основи конфліктологічної культури» студенти оволодівають такими *уміннями*: застосовувати теоретичні знання та практичні конфліктологічні умінні, навички у професійній діяльності; вміти будувати діалогічну взаємодію з суб'єктами професійної діяльності в проблемних ситуаціях; встановлювати контакти з суб'єктами взаємодії на основі відкритості, довіри, емпатії, толерантності, витримки, врівноваженості; давати аналіз конфліктної ситуації, прогнозувати її; володіти ефективними технологіями попередження конфліктів та їх подолання; розуміти внутрішній стан співрозмовника, його психологічні особливості, настрої, мотиви, передбачати його поведінку; уникати у спілкуванні психологічних бар'єрів, конфліктогенів (оціночних суджень, іронічних зауважень, в мовленні кліше, штампів, стереотипів, некоректних натяків тощо); володіти конфліктологічною культурою, що включає культуру почуттів, мислення, комунікативну культуру та проявляється в стилі поведінки в конфліктних ситуаціях.

Зміст спецкурсу «Основи конфліктологічної культури» забезпечує формування не лише конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій, але й дозволяє виробити особистий досвід застосування отриманих конфліктологічних, психологічних знань у процесі вирішення різноманітних професійно спрямованих завдань, попередження конфліктів у професійній діяльності. Сформованість професійних умінь, конфліктологічної культури та набуття особистісного досвіду як основи подальшого професійного самовдосконалення свідчать про ефективність підготовки випускника вищого навчального закладу. Таких результатів ми досягаємо шляхом застосування психолого-педагогічної системи технологій формування конфліктологічної культури у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічній сфері.

6. Висновки

Отже, запровадження спецкурсу «Основи формування конфліктологічної культури» в практику професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах уможливило вірогідність досягнення мети – розвитку особистості студентів та сформованості їх конфліктологічної культури – шляхом використання психолого-педагогічної системи техноло-

гій, застосування інтерактивних методів, які ґрунтуються на принципах активної діяльності, партнерства, співпраці та саморозвитку в процесі майбутньої професійної діяльності в соціономічній сфері. В подальших дослідження вбачаємо розкрити реалізацію технологій формування конфліктологічної культури в професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій.

Література

1. Дзяна, О. С. Спецкурс "Конфліктологічна культура майбутніх фахівців сфери обслуговування" як засіб формування конфліктологічної культури студентів [Текст] / О. С. Дзяна // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2011. – Вип. 28. – С. 290–295.
2. Коростелін, М. О. Технологія формування готовності майбутніх фахівців з товарознавства та комерційної діяльності до попередження конфліктів у професійній діяльності [Текст] / М. О. Коростелін // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 3. – С. 134–143.
3. Підбуцька, Н. В. Педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / Н. В. Підбуцька. – Вінниця, 2008. – 254 с.
4. Почакаева, И. С. Воспитание конфликтологической культуры старшеклассников [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / И. С. Почакаева. – Пермь, 2010. – 215 с.
5. Самсонова, Н. В. Конфликтологическая культура специалиста и технология ее формирования в системе вузовского образования [Текст]: монография / Н. В. Самсонова. – Калининград: Изд-во КГУ, 2002. – 308 с.
6. Серебровская, Н. Е. Становление и развитие конфликтологической культуры будущего специалиста социономической профессии в вузовский период [Текст]: автореф. дис. ... д-ра психол. наук / Н. Е. Серебровская. – Нижний Новгород, 2011. – 53 с.
7. Щербакова, О. И. Психология конфликтологической культуры личности специалиста: формирование в контекстной образовательной среде [Текст]: автореф. дис. ... д-ра психол. наук / О. И. Щербакова. – Москва, 2011. – 34 с.
8. Шурыгина, О. В. Развитие конфликтологической культуры личности студента [Текст]: дис. ... канд. психол. наук / О. В. Шурыгина. – Нижний Новгород, 2012. – 197 с.
9. Heigl, P. 30 Minuten fuer fairen Streiten und gute Konflikt-Kultur [Text] / P. Heigl // 2003 GAB AL. – 4 Auflage. – Offenbach: Verlag GmbH, 2010. – 80 p.
10. Rosenberg, M. Konflikte lösen durch gewaltfreie Kommunikation [Text] / M. Rosenberg. – Freiburg im Breisgau: Verlag Herder GmbH, 2004. – 160 p.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук професор,
член-кореспондент НАПН України, академік АНВО України Гуревич Р. С.
Дата надходження рукопису 02.12.2016*

Браніцька Тетяна Ромуальдівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21100
E-mail: tatjana_rom@mail.ru